

УДК 159.964: 615.851

DOI: 10.31499/2617-2100.16.2026.355965

Ілона Вікторівна Храпко,
кандидатка психологічних наук,
доцентка кафедри психології,
глибинної корекції та реабілітації,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
ORCID: 0000-0002-3797-2378
ilona8394@gmail.com

Ірина Вячеславівна Сірик,
кандидатка психологічних наук,
доцентка кафедри психології,
глибинної корекції та реабілітації,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна
ORCID: 0000-0003-2229-5690
Irinkasirik@gmail.com

ТРАВМІВНІ ПЕРЕЖИВАННЯ ДИТИНСТВА, ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ДЕСТРУКТИВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ПСИХІКИ

Сучасний етап розвитку українського суспільства висуває необхідність забезпечення психологами висококваліфікованої допомоги для сприяння у подоланні складних життєвих ситуацій, вікових і кризових явищ, вирішенню особистісних проблем та зниженню впливу деструктивних тенденцій у поведінці, які ускладнюють адаптацію особистості до соціальних та життєвих умов. Дана стаття присвячена аналізу глибинних аспектів психіки індивіда, зокрема впливу травматичних переживань дитинства на формування особистісних проблем суб'єкта.

Ключові слова: психотерапія, психокорекція, групова психокорекція АСПП (активно соціально-психологічне пізнання), інтерпретація, арт-терапія, психомалюнок, технології роботи практичного психолога, психологічна допомога, деструкції психіки, особистість.

Ilona Khrapko (Kalashnyk),
PhD in Psychology,
Associate Professor,
Deep Correction and Psycho-Social
Rehabilitation Department,
Bohdan Khmelnytsky National
University of Cherkasy
Cherkasy, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3797-2378
ilona8394@gmail.com

Iryna Siryk,
PhD in Psychology,
Associate Professor,
Deep Correction and Psycho-Social
Rehabilitation Department,
Bohdan Khmelnytsky National

University of Cherkasy
Cherkasy, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2229-5690
Irinkasirik@gmail.com

TRAUMATIC CHILDHOOD EXPERIENCES AND THEIR INFLUENCE ON THE FORMATION OF DESTRUCTIVE MENTAL TENDENCIES

In the article the concept of the oedipus dependence personal problems. Describes the relationship of personal problems with the internal contradictions of the psyche. The article investigates the impact of traumatic childhood experiences that are associated with the oedipal dependence on the formation of the personal problems of the subject. Emphasis on the formation of the psyche of the person (2-5 years), as well as early childhood experiences, which are caused by their parents' divorce, raising a child in a boarding school. The effect of traumatic childhood experiences on the emergence of destructive behavioral tendencies that hinder the process of adaptation of the subject. The article describes destructive tendencies associated with the Oedipal situation of a person's development, which is associated with the infantile, immature period of his life. Feelings of hatred, inferiority, and deprivation are also characteristic of the Oedipal period, because the inability of the subject to "unite" with libidinal objects leads to the "deadening" of libidinal drives, blocking of vital libidinal energy, etc. The article summarizes the conclusions of our study of the influence of traumatic childhood experiences on the formation of a personality problem. The subjects were subjects who were raised in single-parent families and boarding schools. The study was conducted using the ASPP method, we used the method of thematic psychographic drawings as a diagnostic and correctional tool for identifying the influence of traumatic childhood experiences on the emergence of destructive behavioral tendencies. The results of the study indicate that for subjects who were raised in boarding schools, the child's inability to express feelings of love for biological parents is transferred to the "restoration of feelings" for substitute objects.

Keywords: psychotherapy, psychocorrection, group psychocorrection of ASPP, interpretation, art therapy, psychodrawing, technologies of work of a practical psychologist, psychological assistance, destruction of the psyche, personality.

Визначення «переживання» у науковій літературі розглядається як: «емоційно насичений стан або прояв дійсності, який безпосередньо усвідомлюється суб'єктом і є для нього значущою подією власного життя» [1, с. 59]. Дослідження цього поняття відображені у працях таких вчених: Ф. В. Бассін, Ф. Ю. Василюк, В. К. Вілюнас, О. М. Леонт'єв, Л. С. Рубінштейн та інших. Виділимо основні характеристики переживання. По-перше, це будь-який емоційно забарвлений стан чи подія дійсності, котрі людина безпосередньо відчуває і усвідомлює як значну частину свого життя. По-друге, переживання пов'язане із наявністю прагнень і бажань, що формують у свідомості процес вибору мотивів і цілей діяльності. Це сприяє осмисленню особистістю свого ставлення до подій, які стаються в її житті. По-третє, переживання виступає як форма активності, яка дозволяє людині впоратися з емоційно складними та травматичними подіями в напружених життєвих ситуаціях. У той же час, перенесення суб'єктом емоційно значущих чи психологічно важких подій здатне викликати травматичний вплив на його психіку. Дослідники підкреслюють нерозривний зв'язок між переживанням і психологічною травмою, яка розглядається як глибинний емоційний відгук на травматичний досвід, обумовлений значущими життєвими епізодами й ранніми переживаннями дитячого віку.

У сфері наукових психологічних досліджень термін «психологічна травма» широко аналізується з погляду її впливу на формування внутрішніх переживань особистості та психічний стан суб'єкта. Значущість цього поняття висвітлюється в працях таких мислителів, як К. Абрахам, Ч. Райкрофт, О. Ранк, З. Фрейд та інші. Особливу увагу в психоаналітичному підході приділено поняттю «інфантильної травми», що характеризується як негативний психологічний вплив, отриманий у дитячому віці, який згодом стає основою для формування невротичного симптомокомплексу. Основними причинами виникнення таких травм є як одноразові глибокі переживання на кшталт смерті чи втрати значущого об'єкта, так і пролонговані емоційні стани. Серед них виокремлюється

феномен сепарації – процес відділення немовляти від матері, як підкреслювали Дж. Боулбі, Д. Віннікот і М. Малер. Крім того, до факторів ризику належать депривація – тобто відсутність необхідної любові, турботи та уваги з боку матері, а також її тривала фізична відсутність, що може спричинити емоційний дистрес у дитини. Дослідженнями які проведені Дж. Боулбі, Д. Віннікотом та рядом інших науковців, було встановлено, що жорстке домашнє виховання, а також умови дитячо-батьківських взаємостосунків, такі як гіперопіка або відчуження з боку батьків, істотно впливають на психологічний розвиток особистості. Депривація – це психологічний стан, при якому особистість відчуває недостатнє задоволення власних потреб. Родинна депривація визначається як «тривале, часткове або повне позбавлення дитини можливостей для соціалізації через родинне виховання та незадоволення потреби в емоційній близькості з родиною» [2, с. 34]. Під впливом родинної депривації порушується процес ідентифікації, соціалізації, самоусвідомлення, засвоєння соціальних ролей, цінностей і установок. Це супроводжується змінами в психоемоційному стані дитини та її загальному розвитку. У ситуації родинної дисфункції спостерігається порушення таких важливих процесів, як ідентифікація, соціалізація, усвідомлення себе, засвоєння соціальних ролей, цінностей та установок особистості. Це супроводжується змінами у психоемоційному стані та іншими негативними наслідками.

Стаття присвячена аналізу впливу дитячих травматичних переживань, пов'язаних із едіповою залежністю, на формування особистісних проблем у майбутньому житті особистості та виникненні деструктивних тенденцій психіки. У статті висвітлюються аспекти особистісного становлення в умовах неповних сімей, що стало предметом уваги таких науковців, як І. Доброгаєва, П. Лесгафт, Т.Титаренко, Г. Фігдор та інших фахівців. Роботи цих учених демонструють, що виховання дитини в неповній сім'ї, зокрема через розлучення батьків, смерть одного з них чи народження малюка матір'ю-одиначкою, особливо важливо в ранньому віці, часто провокує деструктивні зміни в психіці. Г. Фігдор приділяв особливу увагу тому, як розлучення батьків може негативно вплинути на психічний розвиток дитини та шляхи мінімізації цього впливу в майбутньому. У межах даного дослідження акцентовано увагу на вплив ранніх травматичних переживань дитинства, які асоціюються з едіповим періодом розвитку особистості. Едіпова ситуація визначається як особливий етап у житті індивіда (здебільшого у віці від двох до п'яти років), коли формуються лібідні прив'язаності до значущих об'єктів і виникає амбівалентність почуттів. Наукова психологічна література описує, що діти, чії батьки розлучилися в перші п'ять років їхнього життя, зазнають глибших травматичних наслідків порівняно з тими, чії батьки розійшлися по завершенні едіпової фази розвитку життя особистості. Останні менш схильні до руйнівних змін у психіці. Конфліктні взаємини між батьками, прояви ревнощів у процесі боротьби за прихильність дитини та її любов, а також трансформація едіпового конфлікту у конфлікт лояльності створюють передумови для посилення психологічного напруження у дітей. До цього спричиняються часткові «едіпові ілюзії», які супроводжуються сексуальними та нарцисичними конфліктами [5, 7]. Психологічна травма, спричинена переживанням дитиною розлучення батьків у її едіповому періоді, безпосередньо пов'язана із втратою третього об'єкта, який відіграє ключову роль у формуванні едіпової тріангуляції (структура «мати – батько – дитина»). Відсутність одного з батьків у цьому періоді може порушити розвиток такої тріади, що негативно впливає на психологічну адаптацію дитини.

Дитячі травми, спричинені розпадом сім'ї, можуть викликати виникнення руйнівних внутрішніх переживань, таких як страх втрати важливої особистості, почуття образи, гнів, страх покарання, невпевненість у майбутньому тощо. Вплив таких травматичних досвідів, пов'язаних із едіповою залежністю, на формування особистісних проблем досліджувався за

допомогою методу активного соціально-психологічного пізнання (АСПП), створеного академіком НАПН України Т. С. Яценком. Відповідно до психодинамічної теорії, особистісна проблема визначається як «стан, коли людина не здатна самостійно вирішити власну внутрішню проблему через її несвідомий характер, що корениться у стабілізованих внутрішніх протиріччях» [6, с. 21]. Основні характеристики цього поняття можна сформулювати наступним чином: сутність особистісної проблеми зазвичай залишається поза усвідомленням індивіда або ж сприймається ним лише частково чи викривлено.

У контексті статті варто висвітлити сутність таких явищ, як «психологічна смерть» і «психологічна імпотенція», що тісно пов'язані одне з одним. Відповідно до психодинамічної теорії, тенденція «до психологічної смерті» проявляється на рівні спілкування через явища «психологічної імпотенції». Це виражається в: «руйнуванні міжособистісних зв'язків, яке може бути спричинене заздрістю, необ'єктивним сприйняттям партнера, схильністю до інтроверсії, уникненням реальності через компенсаторні механізми, почуттям неповноцінності, заміщенням реальних переживань чи надмірною потребою в почутті приналежності» [5, с. 48–49]. Деструктивні тенденції, описані в тексті, пов'язані з едіповим періодом розвитку особистості, який характеризується інфантильністю та незрілістю. У цей період виникають такі емоції, як ненависть, почуття неповноцінності, меншовартості й знедоленості. Неможливість суб'єкта досягти гармонії з бажаними лібідними об'єктами спричиняє придушення лібідних потягів, блокування життєвої енергії та загальну стагнацію на рівні внутрішніх емоційних процесів [1, 5, 6]. Відстороненість, відсутність прийняття з боку батьків і соціальні обмеження, які не дозволяють дитині відкрито проявляти почуття любові до близьких, призводять до виникнення глибинного відчуття «омертвіння» любові. У такі моменти формується комплекс неприйняття і відчуття непотрібності, які, закладені в дитинстві, зокрема в період едіпової ситуації розвитку, пізніше переростають у деструктивні моделі взаємодії з навколишнім світом у дорослому житті [1]. Ця тенденція «до психологічної смерті» виражається в кількох формах. По-перше, вона може бути нерівною за інтенсивністю, провокуючи внутрішню боротьбу між протилежними почуттями: любов'ю (енергія «лібідо») та ненавистю (енергія «мортідо»). По-друге, сам суб'єкт часто не усвідомлює цієї тенденції, через що його сприйняття є спотвореним. Невдачі, інфантильність чи складнощі у спілкуванні з іншими людьми він інтерпретує крізь призму власної слабкості та безпорадності, не бачачи внутрішньої причини своїх труднощів [2]. Третя форма маскування цієї тенденції проявляється у бездіяльності, яка є своєрідною «психологічною імпотенцією». Вона виникає як наслідок «омертвіння» особистої активності, закладеного ще в едіповий період розвитку. Це призводить до закріплення пасивності та відсутності мотивації до змін у своєму житті. По-четверте, тенденція до «психологічної смерті» може бути замаскована через сублімацію, тобто спрямування витісненої лібідної енергії в продуктивну діяльність чи творчість [3]. Дослідження за методикою АСПН виявляють, що суб'єкт часто демонструє приховану схильність до «повернення в утробу», котра є своєрідною формою «психологічної смерті». Це прагнення, в свою чергу, впливає з едіпових бажань повернутися у початковий стан безпеки й захищеності [6].

Особливе значення у формуванні цієї тенденції має так звана едіпова ситуація, яка стає джерелом як «психологічної імпотенції», так і схильності до умовної «психологічної смерті». За допомогою блокування енергії лібідо, спрямованої на задоволення первинних потягів, одночасно активізується енергія мортідо, що посилює деструктивні переживання й гальмує особистісний розвиток. Травматичні події дитинства, зокрема пов'язані із заборонами, страхами чи сильними емоційними потрясіннями, значно впливають на психіку суб'єкта й формують умови для таких деструктивних процесів [4]. Зрештою, зазначені суперечливі тенденції психіки – зокрема амбівалентність почуттів до первинних лібідозних

об'єктів у рамках едіпової ситуації – відіграють важливу роль у процесі виникнення глибинних особистісних проблем. Ці фактори демонструють складність механізмів психологічного становлення та підкреслюють важливість їхнього подальшого наукового вивчення.

У межах нашого дослідження впливу травматичного досвіду в дитинстві на формування особистісних проблем було проаналізовано суб'єктів, які виховувались у неповних сім'ях та будинках інтернатного типу. Дослідження проводилося з використанням методу АСПП, а також тематичних психомалюнків, що слугували діагностично-корекційним інструментом для визначення впливу пережитих у дитинстві травм на розвиток деструктивних поведінкових тенденцій. Результати показали, що для дітей, які виховувалися в інтернатах, неможливість прояву почуттів любові до біологічних батьків часто призводить до спроб компенсувати цей дефіцит у відносинах із заміщуючими об'єктами, зокрема вихователями, однолітками [6, 7]. У тематичних малюнках дитячі прагнення до емоційного єднання зі значущими особами часто символізувалися через образи дерева, сонця або викладача – як представників заміщуючої ролі значущих об'єктів. Блокування здатності виражати любов у ранньому дитинстві спричиняє розвиток закритості, дистанціювання, емоційної холодності та неможливості створення близьких відносин із біологічними батьками [6]. Діти позбавлені батьківської опіки, стикаються з проблемами адаптації, оскільки їхнє перебування в інтернатах ускладнює можливість повноцінного соціального функціонування порівняно з дітьми з повних сімей. Це сприяє дезадаптаційним процесам, які поглиблюють труднощі в міжособистісному спілкуванні. Тривала депривація формує деструктивні зміни у психіці таких дітей, що проявляються на поведінковому рівні через негативне сприйняття себе, занижену самооцінку, почуття провини, самотності, інфантильності та схильності до самозвинувачення чи самопокарання. Виникнення внутрішніх конфліктів також є типовим наслідком цієї психологічної напруги [5].

У представленій статті висвітлено результати дослідження впливу розлучення батьків на особистість дитини у період раннього дитинства (віком від 2 до 6 років) та його наслідки для майбутнього життя особистості. Зокрема, умови виховання у неповній сім'ї накладають суттєвий відбиток на особливості особистісного розвитку індивіда. Дані емпіричних досліджень свідчать про те, що виховання в таких родинах часто супроводжується формуванням у дитини почуттів страху, тривоги, відчаю, роздратованості, амбівалентності, невпевненості та безпорадності [7]. За умови відсутності корекції негативних впливів ці фактори можуть набувати деструктивного характеру, суттєво впливаючи на подальше життя індивіда. Окрім виражених негативних тенденцій, слід зазначити й можливість формування позитивних умовних цінностей у дітей, які зростають у неповних сім'ях.

За результатами проведених досліджень встановлено суттєвий вплив травматичних переживань суб'єкта на формування особистісних дисфункцій психіки. Зокрема, встановлено, що розлучення батьків на етапі едіпового періоду розвитку дитини спричиняє суперечливі тенденції у її психологічному становленні. Ці тенденції відображаються як конфліктні прагнення: з одного боку – до єднання, життя та сили, а з іншого – до роз'єднання, психологічної смерті (психологічної імпотенції) та слабкості. На поведінковому рівні зазначені внутрішні стабілізовані суперечності психіки знаходять вираження у формах агресії, тривожності, страху, почутті провини, комплексу меншовартості, повторення драматичних сценаріїв дитинства, схильності до дискредитації оточуючих, руйнування інтимних стосунків у дорослому житті та блокування особистісного потенціалу. Таким чином, втрата батьківського піклування або розлучення батьків у ранньому віці (2–6 років) вкрай негативно позначається на психічному розвитку дитини і деструктивно впливає на формування її особистості. Перспективним напрямом подальших досліджень є поглиблене вивчення глибинно-психологічних детермінант особистісних

проблем, які пов'язані з травматичними переживаннями дитинства, зокрема в аспекті едіпової залежності. Також у ґрунтовному аналізі деструктивних тенденцій психіки які породжені раннім дитячим періодом розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галушко Л. Я. Можливості процесуальної діагностики в єдності з психокорекцією у мотиваційно-глибинному пізнанні. *Цілісний підхід у психології особистості: особливості теорії та практики*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Кропивницький: ФОП Піскова М. А., 2021. С. 57–60.
2. Калашник І. В., Сірик І. В. Проблема інтеграції та дезінтеграції в контексті закону матеріалістичної діалектики. *Вісник Національного університету оборони України. Збірник наукових праць*. К.: НУОУ, 2024. Вип. 3 (79). С 32–40. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-79-3-32-39>
3. Сірик І. В., Калашник І. В. Психокорекція деструктивних тенденцій психіки зумовлених едіповою залежністю з метою активізації ресурсів особистості. *Активізація психологічних ресурсів особистості у різних умовах соціалізації: кол. монографія / наук. ред.: Г. О. Хомич*. Київ: 7БЦ, 2024. С. 119–132.
4. Туз Л. Г., Калашник І. В., Аврамченко С. М. Інтерпретаційні методи у пізнанні психіки. *Наукові перспективи: журнал*, 2025. № 2 (56). С. 1944–1963. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2\(56\)-1944-1962](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2(56)-1944-1962)
5. Яценко Т. С., Галушко Л. Я, Степашко В. О. Опредметнені засоби репрезентації психіки суб'єкта – передумова глибинного пізнання. *Теорія і практика сучасної психології: збірник наукових праць*, 2018. № 2. С. 47–56.
6. Yatsenko T. The relationship of conscious and unconscious: psychodynamic approach. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 2018. № 26 (2). P. 335–353.
7. Yatsenko Tamara, Halushko Lyubov, Ivashkevych Ernest & Kulakova Larysa. Dialogue in In-Depth Cognition of the Subject's Psyche: Functioning of Pragmatic Referent Statements Psycholinguistics. *Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav*, 2022. 31 (1). P. 187–232. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2022-31-1>

REFERENCES

1. Halushko, L. Ya. (2021). *Mozhlyvosti protsesualnoi diahnostryky v yednosti z psykhokorektsiieiu u motyvatsiino-hlybynnomu piznanni* [Possibilities of procedural diagnostics in unity with psychocorrection in motivational-depth cognition]. *Tsilisnyi pidkhid u psykholohii osobystosti: osoblyvosti teorii ta praktyky: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kropyvnytskyi: FOP Piskova M. A. [in Ukrainian].
2. Kalashnyk, I. V. & Siryk, I. V. (2024). *Problema intehratsii ta dezintehratsii v konteksti zakonu materialistychnoi dialektyky* [The problem of integration and disintegration in the context of the law of materialist dialectics]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy: zbirnyk naukovykh prats*. K.: NUOU, Vyp. 3 (79), 32–40 <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-79-3-32-39> [in Ukrainian].
3. Siryk, I. V., Kalashnyk, I. V. (2024). *Psykhokorektsiia destruktivnykh tendentsii psykhiky zumovlenykh edipovoiu zalezhnistiu z metoiu aktyvizatsii resursiv osobystosti. Aktyvizatsiia psykhologichnykh resursiv osobystosti u riznykh umovakh sotsializatsii: kol. monohrafiia / nauk. red.: H. O. Khomych*. Kyiv: 7BTs [in Ukrainian].
4. Tuz, L. H., Kalashnyk, I. V. & Avramchenko, S. M. (2025). *Interpretatsiini metody u piznanni psykhiky* [Interpretive methods in the cognition of the psyche]. *Naukovi perspektyvy: zhurnal*, №

- 2 (56) 2025, 1944–1963 [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2\(56\)-1944-1962](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2(56)-1944-1962) [in Ukrainian].
5. Yatsenko, T. S., Halushko, L. Ya. & Stepashko, V. O. Opredmetneni zasoby reprezentatsii psyhiky subiekta – peredumova hlybynnoho piznannia [Objectified means of representing the subject's psyche are a prerequisite for deep cognition]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii: zbirnyk naukovykh prats. №2*, 47–56 [in Ukrainian].
6. Yatsenko, T. (2018). The relationship of conscious and unconscious: psychodynamic approach. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. № 26 (2)*, 335–353.
7. Yatsenko, Tamara, Halushko, Lyubov, Ivashkevych, Ernest & Kulakova, Larysa. (2022). Dialogue in In-Depth Cognition of the Subject's Psyche: Functioning of Pragmatic Referent Statements Psycholinguistics. *Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav. 31(1)*, 187–232. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2022-31-1>

Подано до редакції: 19.02.2026.
Прийнята до друку 12.03.2026 р.
Опубліковано 29.03.2026 р.

This work is licensed under a Creative Commons License Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY-4.0).